

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Вісник № 3
кафедри педагогіки початкового навчання

Професійний розвиток педагога

Збірник наукових праць
викладачів та студентів педагогічного факультету

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Вісник № 3
кафедри педагогіки початкового навчання

Професійний розвиток педагога

Збірник наукових праць
викладачів та студентів педагогічного факультету

РІВНЕ 2011

УДК 37:371:372:373:374:376:379

Вісник кафедри педагогіки початкового навчання. - № 3. – Рівне: РДГУ, 2011.- 123с.

Упорядник: Тетяна Євстафіївна Колупаєва, кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки початкового навчання Рівненського державного гуманітарного університету

Рецензент: Пальчевський Степан Сергійович доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної, соціальної педагогіки та акмеології Рівненського державного гуманітарного університету

Комп'ютерний набір та верстка: Ваколюк А.М., Соловей Л.М.

У збірнику подаються статті, повідомлення, тези викладачів, студентів, аспірантів кафедри педагогіки початкового навчання та вчителів шкіл. Представлена тематика розроблена з урахуванням сучасного вітчизняного та зарубіжного педагогічного досвіду, досягнень педагогічної та психологічної науки. Матеріали збірника були представлені на науково-педагогічному семінарі, "Сучасний вчитель початкових класів: вимір часу", проведеного кафедрою педагогіки початкового навчання за участі вчителів шкіл, завучів, представників міського управління освітою та звітній науково-практичній конференції викладачів та студентів РДГУ у 2011 році. Матеріали збірника розраховані на викладачів, студентів психолого-педагогічних спеціальностей.

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

Рекомендовано до друку рішенням кафедри педагогіки початкового навчання протокол № 10 від 14 квітня 2011 р.

Література

1. Бехтерев В.М. Вопросы общественного воспитания. – М., 1910.
2. Гринченко Б. Цель народной школы // Русский нар. учитель. - 1885. - №5. – С.298.
3. Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ століття» - К., 1994.
4. Зайченко І.В. Педагогіка. Навч. пос. для студентів. – К.: Освіта України, КНТ, 2008.
5. Ігнатенко П.Р., Поплужний В.Л., Косарева Н.І. та ін. Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти / Навчально-методичний посібник. – К.: Інститут змісту і методів навчання, 1997.
6. Кремень В.Г. Національна освіта як соціокультурне явище // Кремень В.Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи). - К., 2003.
7. Ушинський К.Д. Про народність у громадському вихованні // Твори: В 6т. – К.: Рад школа, 1954. – Т.1.

УДК: 37.034-057.874

*Шагай Н.М.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки
початкового навчання РДГУ*

Діагностика моральної вихованості молодших школярів

Проблема виховання підростаючого покоління завжди була в центрі уваги громадськості, освітан, духовенства, а також пересічних громадян. На жаль, не залишається жодних сумнівів, що розвиток нашого суспільства гальмує криза бездуховності, без подолання якої не варто говорити про побудову гуманних та демократичних відносин. Особливої уваги, на наш погляд, заслуговує моральне виховання дітей, в основі якого лежать принципи християнської моралі: любов до свого Творця, до ближнього, правда, справедливість, милосердя, доброта, працелюбність та інші.

У Концепції національного виховання, а також у Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті зазначено, що одним із пріоритетних напрямів реформування виховної системи у сучасній школі є утвердження принципів загальнолюдської моралі [7; 9]. Таким чином, бачимо, що саме моральне виховання займає одне з головних місць у виховній системі підростаючого покоління. Результатом виховної роботи педагога має стати моральна вихованість школярів.

Теоретичні основи моральної вихованості учнів, з'ясування її змісту та головних компонентів мають місце в працях І. Беха, Л. Божовича, О. Киричука, Г. Костюка, С. Максименка, В. Котирла, Б. Кобзара, М. Красовицького, Ю. Приходька, Ю. Руденка. Зокрема, І. Бех зазначив, що моральну вихованість визначають сформованість моральних якостей, переконань [8, с.3].

Розробляються методологічні аспекти морального виховання (Т. Андрєєва, Р. Бернс, А. Бойко та інші), досліджується його практична реалізація (В. Гаврилов, А. Донцов, В. Євдокимов).

Важливим для нашого дослідження є праці психологів О. Скрипченко, Л. Долинської, З. Огороднійчук, В. Костіва, Т. Грибодової, які обґрунтували провідні критерії та показники вихованості школярів при врахуванні психологічного та соціального аспектів.

Обговорюється означена проблема на сторінках психолого-педагогічних журналів (І. Бех, О. Матвієнко, М. Іванчук, Т. Гризоголова, В. Салко, Р. Павелків та інші). Всі вони з позиції теорії та практики розглядають особливості морального виховання дітей. Однак, слід зазначити, що більшість з названих науковців поглиблено досліджують один із аспектів морального виховання школярів.

Проведений аналіз наукових досліджень та публікацій показав що, дана проблема знайшла висвітлення у багатьох джерелах: з'ясовано зміст та методологічні засади, визначено критерії та показники моральної вихованості дітей молодшого шкільного віку.

Метою статті є розкриття теоретичних та практичних аспектів діагностики моральної вихованості учнів початкових класів.

І.Д. Бех переконаний, що моральну вихованість дитини характеризує не лише її гуманне ставлення до людей, а й те, наскільки вона бережливо ставиться до речей, рослин, тварин. «Розкривати дитині суспільну значущість речей, предметів живої та неживої природи слід стосовно й тих об'єктів, до яких дитина не має діяльного відношення. Адже бережливість людини поширюється на весь світ. Тому необхідно, щоб вона сприймала не лише на інтелектуальному, а й на емоційному рівні» [2, с.67].

Під вихованістю ми розуміємо певну властивість особистості, яка визначається наявністю і ступенем сформованості комплексу моральних якостей, що відображають розвиток особистісних характеристик, а також ставлень дитини до оточуючого соціального середовища. Звідси перед діагностикою поставлено завдання визначити та дослідити найбільш значимі ознаки вихованості, їх комбінацій та особливості вираження. Вихованість особистості характеризується не сукупністю окремих якостей, а їх певною ієрархічною системою, яка побудована за принципом мотиваційної та цільової сформованості, оскільки саме мотиви діяльності визначають загальну спрямованість особистості на об'єктивну мету діяльності; у свою

чергу, визначена мета виконує роль орієнтира у побудові програми дій; програма формує модель діяльності; ефективне здійснення діяльності потребує сформованості навичок контролю, самоконтролю, самооцінки.

У психолого-педагогічній літературі розроблено чимало методик і програм діагностики вихованості, які передбачають відповідність різним компонентами. За спрямованістю, способом і місцем застосування критерії вихованості можна умовно поділити на дві групи: 1) пов'язані з зовнішнім проявом результатів виховання – вчинки, дії та оцінки особистості; 2) пов'язані з розвитком “внутрішніх” характеристик особистості – поглядів, переконань, світогляду, мотиваційної основи тощо.

З метою визначення рівня вихованості молодших школярів нами обрано інтегральні властивості трьох систем, які об'єднують основні критерії з відповідними їм показниками: *когнітивний* (первинні уявлення молодших школярів про моральні поняття, норми та правила поведінки, сформованість моральних цінностей, ідеалів, закріплені установок); *мотиваційно-ціннісний* (наявність мотиваційної основи для здійснення позитивних моральних вчинків, емпатія, бажання допомогти, особистісне ставлення до оточуючих); *діяльнісний* (готовність до реалізації моральних знань у конкретних вчинках).

Показниками вихованості виступають конкретні якості особистості: доброта, справедливість, чесність, щедрість, скромність, працьовитість, сміливість, вірність, самостійність, активність, відповідальність, людяність, дбайливість, а також здатність виконувати різні види діяльності.

На першому етапі дослідження передбачалось виявлення вихідного рівня сформованості в учнів початкових класів моральних якостей. Моральні знання школярів, що виконують функцію регулятора моральної поведінки та її мотиву, нами вивчалися крізь призму когнітивного критерію.

На цьому етапі дослідження доцільним було з'ясувати рівень усвідомлення школярами моральних понять, що проявляється, на нашу думку, в тому, що дитина усвідомлено і за власним бажанням називає правила, якими вона керується при взаємодії з оточуючими незалежно від обставин – реалізація мотиваційно-ціннісного критерію. Третій етап дослідження спрямований на вивчення процесуально-діяльнісного критерію з властивими йому показниками (наявність конкретних переконань, які проявляються у здатності до реалізації моральних знань у конкретних ситуаціях).

Перша група завдань мала на меті виявити рівень сформованості показників когнітивного критерію – первинних уявлень молодших школярів про моральні поняття, норми та правила поведінки, сформованість моральних цінностей, ідеалів, закріплених установок, а також умінь відтворювати моральні знання. Для цього був запропонований опитувальник, який передбачав ряд запитань, зокрема: Як Ви розумієте слова: “доброта”, “ввічливість”, “турботливість”? Кого називають “справедливим”, “працьовитим”? Кого ви вважаєте “чесним”, “мужнім”, “працьовитим”?

Аналіз відповідей показав, що найбільш адекватні уявлення досліджувані мають про “ввічливість” й “доброту”. Розуміння характеру стосунків між людьми, які позначаються поняттями “доброзичливість”, “турботливість”, учні початкових класів розуміють недостатньо чітко. Так, наприклад, “доброзичливість” характеризують як “любов та повагу”, а “турботливість” – “уміння захищати”.

Інше завдання було спрямоване на дослідження рівня розвитку активного словникового запасу морально-етичних понять. Для цього використовувалась методика знаходження середнього значення активного словника морально-етичних понять школярів та подальшого порівняння з цим значенням індивідуального показника кожного учня (автор М. Іванчук).

Школярам було запропоновано за визначений період часу написати (назвати) ввічливі слова: звертання, вітання, прощання. Після повного виконання завдання було підраховано середній показник кількості учнів кожного класу щодо виконаного завдання і знайдено загальний середній показник активного словникового запасу. Для виявлення рівня індивідуального розвитку було здійснено порівняння одержаних показників по кожному завданню із середніми значеннями цього завдання, а потім – із загальним середнім показником для певного класу. З метою отримання інформації про стан розуміння дітьми морально-етичних понять учні протягом визначеного часу повинні скласти якомога більшу кількість речень, користуючись визначеними поняттями.

Наступне завдання. Молодшим школярам запропоновано назвати ті якості, які на їхню думку, характеризують виховану людину. Для полегшення виконання цього завдання учням представлено перелік моральних якостей на аркуші паперу (в кожного на парті). Експериментатор ставив запитання наступного змісту: “Із запропонованого нижче переліку вибери, будь ласка, ті якості, які, на твою думку, притаманні вихованому школяру”.

Чесність	Гордість	Акуратність
Доброта	Неохайність	Бережливість
Байдужість	Повага до старших	Боягузтво
Турботливість	Мстивість	Підозрілість
Сміливість	Доброзичливість	Любов до тварин
Нахабство	Справедливість	Ніжність
Любов до природи	Заздрісність	Вміння пробачати
Дружелюбність	Працьовитість	
Грубість	Жадібність	

Другий етапі дослідження був спрямований на виявлення емоційно-ціннісного ставлення до оточуючих та готовності до здійснення морального вчинку. Для цього використовувались методики “Вибір” та “Як вчинити?” (автор В. Костів).

Наприклад, при використанні методики “Вибір” учням пропонується уважно прочитати кожну ситуацію, обрати відповідь, яка підходить тому чи іншому вчинку, або дописати свій варіант.

1. Ти зібрався піти пограти з друзями у футбол (для дівчаток: ти зібралася йти до подруги в гості), аж раптом твоєї мамі терміново знадобилася допомога. Як ти вчиниш?

- 1) скажеш, що згідний допомогти і відкладеш свою прогулянку;
- 2) збереш друзів і з ними швиденько виконаєш необхідну роботу;
- 3) порадиш залучити на допомогу тих, хто залишається вдома (молодших братика чи сестричку, дідуся чи бабусю);
- 4) або.....

2. Класний керівник дав доручення, яке тобі не до душі, але його виконання терміново потрібно для класу. Як ти вчиниш?

- 1) добросовісно виконаєш доручення;
- 2) залучиш до виконання доручення товаришів, щоб не виконувати роботу самому;
- 3) знайдеш причини, щоб відмовити у виконанні доручення;
- 4) або...

Роботу за методикою “Як вчинити?” можна проводити у формі бесіди, або письмово у вигляді анкети:

Розглянь запропоновані ситуації і дай, будь ласка, відповіді на поставлені запитання:

1. Йде контрольна робота. Ти вже виконав роботу. Твій друг не може впоратися зі складним завданням і просить дати йому списати твій розв’язок. Як ти вчиниш ?

2. Під час перерви один з твоїх друзів розбив вікно. Ти один (одна) випадково бачив (ла) це. Винуватець не хоче зізнаватися. Чи назвеш ти при розборці даної ситуації ім’я твого друга?

3. Ти отримав (ла) погану оцінку і не знаєш, що якщо твої батьки про це дізнаються, то обов’язково покарають. Чи повідомиш ти батькам про одержану оцінку? І т. п.

Оцінювання вихованості молодших школярів здійснювалось на основі чотирьох рівнів: високий – 10-12 балів; достатній – 7-9 балів; середній – 4-6 балів; низький – 1-3 бали. Високий рівень – школярі мають належні і достатньо сформовані для їх віку моральні уявлення, поняття, чітко знають моральні вимоги, правила поведінки; проявляють наполегливість, доброзичливість до людей, співчуття; ввічливі, володіють навичками колективного спілкування. Достатній рівень – дітям властиві недостатньо повні морально-етичні уявлення; має місце сталість моральної поведінки в різних ситуаціях; в діяльності проявляють самостійність та наполегливість. Середній рівень – школярі мають нечіткі морально-етичні уявлення; їхні інтереси не завжди стали; переважають особистісно-значущі мотиви; в діяльності їм важко самостійно встановлювати причинно-наслідкові зв’язки. Низький рівень – школярі не мають сформованих морально-етичних уявлень, норм; характеризуються неусталеністю інтересів; відособленістю, байдужістю до колективу; у своїх діях керуються тільки власними інтересами, зневажають допомогою інших, уникають надавати допомогу самі; відсутні почуття співпереживання; їм притаманна неусталена поведінка.

Таким чином, запропонована методика дає змогу визначити наявність в учнів початкових класів моральних понять, уявлень, а також їхню готовність до здійснення моральних вчинків, тобто сформованість мотиваційно-поведінкової сфери.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Навч.-метод. Посібник / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади: Навч.-метод. Посібник / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
3. Бех І.Д. Нравственность личности: Стратегия становления / И.Д. Бех. – Ровно: Редакц.-издат. отдел управл. по печати, 1991. – 146 с.
4. Вікова та педагогічна психологія / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
5. Грибоедова Т.П. Нравственное развитие личности школьника: подходы к диагностике / Т.П. Грибоедова. – Новокузнецк: ИПК, 2001. – 64 с.
6. Иванова Г.П. Освоение нравственных ценностей учащимися общеобразовательных школ в современных условиях / Г.П. Иванова. – М.: Социум, 2001. – 160 с.
7. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інформаційний збірник МОУ. – 1996. – №13. – С. 2 – 5.
8. Критерії моральної вихованості молодших школярів: Книга для вчителя / За ред. І.Д. Бега, С.Д. Максименка. – К.: Рад. школа, 1989. – 96 с.
9. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта. – 2001. – 11 – 18 липня.
10. Підготовка майбутнього вчителя да морального виховання учнів: Навч. посібник / В.К. Демиденко, В.П. Перепелиця, О.О. Худяков; За заг. ред. В.К. Демиденка; Міністерство освіти України. – К., 1996. – 204 с.

ЗМІСТ

Передмова		3
Боровець О.В.	Реалізація діалогічного підходу у дидактичному процесі початкової школи.....	4
Бричок Б.П.	Логічна культура педагога.....	7
Бричок С.Б.	Вивчення персоналій у курсі «Історія педагогіки :інноваційні підходи».....	9
Веремчук А.П.	Етика викладача вищої школи.....	12
Ганжа М.В.	Естетичне виховання засобами дизайну в історико-педагогічному вимірі.....	13
Гудовсек О.А.	Становлення і розвиток естетичного виховання учнів у позашкільних закладах України (1954–1991 рр.).....	18
Колупасва Т.Є.	Вплив професійних педагогічних вмінь викладачів на результативність навчання студентів.....	21
Міщеня О.М.	Психолого-педагогічні особливості молодших школярів як підгрунтя формування почуття відповідальності.....	23
Перець О.М.	Тренінг як ефективний засіб формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів.....	26
Усач Л. В.	Національно зорієнтований навчально-виховний процес у початковій школі як цілісна система.....	29
Шагай Н.М.	Діагностика моральної вихованості молодших школярів.....	32
Шевців З.М.	Соціально-педагогічна компетентність вчителя початкових класів.....	35
Шурин О.І.	Емпатійність як важлива особистісна якість сучасного вчителя початкових класів....	37
Яковичина Т.В.	Підготовка студентів до педагогічної творчості.....	40
Брега Н. І.	Шляхи та методи соціалізації молодшого школяра.....	43
Грибчук С.М.	Історична зумовленість діяльності вчителя початкових класів.....	44
Лапчук В.Б.	Формування особистості вчителя в сучасному освітньому процесі.....	45
Мосійчук Г. А.	Вчитель початкових класів в історичному вимірі.....	47
Приходько Л.М.	Сучасний вчитель. Вчитель сучасності.....	49
Федорчук І. В.	Організація навчальної діяльності молодших школярів шляхом впровадження інтерактивних технологій.....	50
Шута Н.І.	Компетентнісний підхід до підготовки вчителів початкових класів.....	52
Артемчук С.	Статеве виховання школярів у вітчизняній педагогічній теорії та практиці 20 - 30рр. ХХ ст.....	53
Бірюкова Н.	Розвиток шкільної музичної освіти на Волині (кін.ХІХ - поч.ХХ ст.).....	57
Бондарчук А.	Особливості діяльності Київських вищих жіночих курсів.....	59
Василинка І.	Технологічний підхід у підготовці вчителя: концептуальні засади.....	63
Долід О.	Формування духовних цінностей студентів вищих навчальних закладів.....	65
Дуфанець З.	Умови оптимізації самостійної роботи студентів.....	68
Дячок В.	Становлення дидактики початкової школи в Україні наприкінці ХІХ – початку ХХ століття.....	71
Євфимець І.	Історія релігійного виховання.....	73
Капітула Т.	Зміст освіти і його категорії.....	75
Козак О.	П.Драгоманов про європейські орієнтації української освіти.....	76
Кривошина Н.М.	Антропологізм як чинник гуманізації освіти.....	80
Крикун Ю.	Педагогічні погляди Б.Д. Грінченка.....	82
Куйбіда Л.	Процеси модернізації сучасної педагогічної освіти в Україні.....	84
Куртова К.	Педагогічна діяльність Спиридона Черкасенка.....	86
Кушнір О.	Формування громадянської компетентності майбутніх вчителів як теоретична проблема.....	88
Лехкобит В.	Особливості реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті.....	92
Литвинюк О.	П.Наторп паро суспільне виховання.....	94
Лук'янович В.	Мета виховання ХХІ століття: проблеми та перспективи.....	96
Наумова І.	Діяльність козацьких шкіл в Україні в 16-18ст.....	97
Петрук О.	Формування етнокультурної компетентності у майбутнього вчителя початкових класів.....	100
Підгайна І.	Інноваційні технології навчання в системі вищої педагогічної освіти.....	104
Постой К.В.	Пізнавальна активність студентів як психолого-педагогічна проблема.....	105
Рачок І.В.	Дидактична адаптація студента-першокурсника як проблема педагогіки.....	107
Романик М.	Сучасна педагогічна думка України: джерела формування.....	108
Тимошук М.	Педагогічна адаптація дитини до шкільного навчання.....	112
Хімич О.	Виховання у молодших школярів шанобливого ставлення до людей.....	115
Христьянович Г.	Василь Помагайба про роботу вчителя сільської малокомплектної школи.....	117
Цибульська Л.	Педагогічний успіх Олександра Антоновича Захаренка.....	118
Шеменюка О.	Професійна підготовка студентів педагогічних вузів до виховної роботи.....	121
Юськова Т.	Вплив оцінки вчителя на емоційний стан учня.....	123
Ярошик І.	Особливості навчального процесу в Київському Фребелівському педагогічному інституті.....	126